לוי אשכול

מאת: רפאל בשן

חמדת ויתודה תיקרים,
באלת הימים,
כשתיינו מסובין,
ובנתלל כשוחחים,
קיבלנו מכם שי תפוחים.
היו לנו נרוכים,
שלמים ונריאים,
מטפחים ומרפדים בתפוחים,
לאורך ימים ושנים".

בשולי אחת המכתבים מצאתי נצנוץ הומור אשכולי טיפוסי: „במקום ל־שופר — נגנס השמן לעם שלי — ומשמשה הנתיחה!"

אחרי שנבחר אשכול ראש ממשלה, גדל ים המכתבים לאוקיינוס. מספר מכתבי האזרחים שהגיעו אליו מדי חודש נאמד באלף חמש מאות עד אלפיים. מי לא כתב אליו? כתבה בת 18 מתל־אביב, נכה שודה ומשמאלית משותקת, ועל אף מאמציה לא הצליחה להשיג עבודה; אחרי שסיימה את בית הספר, כתב אחד ושמו יוסקה מדר מונה, והתוכנן על בעיות פרנסה קשות. את איגרתו פתח במלים: „חבר יקר".

אצבעות עובד אדמה

וכתבה אחת ותיקה־ותיקה, שהזכירה ללוי את יום נשכחות: „היה זה בשנת 1921. יום אחד הגיע אל ביתי אשר בשרונה בגליל, ידידי יוסף ברץ מדגניה א', בלווית ידידו שלומיאל מדגניה ב'. הנשתי לשולחן כל מה שהיה לי באותו יום במצוות יישבני, סעדנו ושוחחנו. פתאום הישמה אלי איש דגניה ב' מבט פלוחה וחיוכו הי אופייני, ורמז על צלחת הלחם שנתרוקנה מתוכה. הרמז היה ברור לי מדי: כאן לא שיקאגו, בביתי רבת החסד, כאן שרונה! אורחיך אנשי עבודה הם, והלחם, לחם חוקם הוא. הבינותי, ומזרתי לתקן את המעוות. למדתי לאמור: לחם טעים, ועל הישני זה, היתה גאיתי, מי מולל. מי סולל. שאורחי זה אשר לימדני בשנת 1921 להגיש לחם המנות הגונות יהיה המשך ביר קמה, תורה, וביטחון וכל הדרוש לעם ישראל במדינתנו!"

וכתב לראש הממשלה גם מחלק חתה באחד המשרדים הממשלתיים, וסיפר כי השומה שהטילו עליו בגבהה ב־30 לירות, ממה שנראה בעיניו, ולוי אשר כול רשם בשולי המכתב: „נא לברר הענין מיד".

היה קל לויאיין את לוי אשכול — וקשה, קל, שפני שתמיד היה אדיב, מסביר פנים, נוח לדיבור. קשה, שפני שאי אפשר היה להכניסו ל„מסגרת", תוך כדי שיחה נהג להפוך את סדר השאלות על פיהן, ראשון לא ראשון, ואחרון לא אחרון, גלש מדי פעם לשבילים צדדיים, אך איכשהו חזר ומצא את דרכו חזרה לכביש הראשי.

בדרך כלל היה הוא הפותח ואומר: „גוי, יונגערשאנצ'יק, מה אתה שוב רוצה מהחיים שלי?" או נו, נו, תשאל, תשאל!" או „קדימה, שוב". משפטיו היו קולחים, והוא נהג להכל אותם בביטויי אידיש עסיסיים. לעתים צץ אי־מה אי־שם איזה פסוק תנ"כי מן הגיוסה דינקותא שלו. קטה. כמו עם בלתי אפשרי היה. להתציאו מן הכלים. לקושיות סרבוקיטיבות הי מעשה בנגנון שובבני הנהיח בעיניו. בשאר הזדמנויות נאמר: „אל תגעו בי". הערבות עובד אדמה, נקמעות לאנוחיה כבד.

„אם יש לערבים שכל"

הוא התרגש תמיד כאשר שאלתיו על יחסו לדוד בן בן גוריון. פעם אמר לי בכאב: „עוד מימי ויצמן לא אהבתי את המלה „הזקן". זה היה לפני הרבה שנים. עכשיו הוא בן למעלה משמונים. בלי עין הרע. אבל מראשית המדינה קראו לו „הזקן". אני לא יכול! הי לחניד עליו „זקן"! לרוטנברג מי נחריים קראו „הזקן". אבל זה „הבחור דוד" גדול! לבן גוריון לא יכולתי לקרוא „זקן". נאחזתי בזה. וקראתי לו בי. בי. אתה שואל אם יש לי עכ־שיו סינה כלפי עליו? המאכסימום שהייתי אומר הוא, שכואב לי איך זה קרה, איך ככה נפל הדבר — אבל גם זה יהלוף! לא. אין בלבי סינה. רק צער ותימהון.

„איך אני רואה את בן גוריון בפר־ספקטיבה היסטורית? אגיד כך: ב־דרך תחייתו וקומתיותו של העם הי יהודי בארצו, אני רואה אותו כגדול הדור! במאבקו של העם היהודי ל־עצמאותו, לשיבת ציון, לקיבוץ גלו־יות, אני חושב אותו לגדול הדור!"

„ככל שיראה מחר הדבר, היה לוי אשכול, יחס מיוחד לערבים. פעם אמר לי בגילוי לב: „אם אני בודק את עצמי מימים ימימה, הרי שמראשית חיותי בארץ, כאשר עבדתי אתם ב־פרדסים, כאשר הייתי נוסע אתם ב־רכבת לצמח כדי להגיע לדגניה ב', הית לי יחס לבבי וידידותי לערבים. אם שואלים אותי: מה בלבם של 250 אלף הערבים הישראליים, בעוד שמ־סביב סואן ים השנאה והמשממה, את זה קשה לקבוע בשמם! אולי נגיד, כי אם לדון על פי יחסי אני לערבים, אזרחי ישראל, אני נכון לקוות — אני חייב לקוות — שיכולה להיות אזרחות נאמנת. ברור, שאם ישכך ים השנאה הסוער סביבנו, יקל הדבר ולא יהיה חשש לגבבות חצויים".

לנבי נאצר היה אשכול מפוכח לגמ־רי ונטול אשליות. אחרי מלחמת ששת הימים אמר לי: „אני זוכר, כי לפני מלחמת ששת הימים התנבאו כולם ש־לא תפרוץ מלחמה בינינו ובין הערבים לפני 1970, ואולי באמת, כאשר הזרים נאצר את צבאו לסיני, לא חשב ש־יקרה מה שקרה. אם יש שכל ישר בראשיהם של מנהיגי מצרים, לא יגמו כוחם שוב בהתמודדות כוללת. אבל אצלם אי־אפשר לדעת כלום, והחשי־בונות משתבשים. נאצר הפסיד הרבה יוקרה. גם בריאותו לקויה — וזה מש־פיע! אצל שליטים מסוג זה אי־אפשר לדעת מה יקפוץ להם מחר בראש!"

„כאשר נגיע לגשר"

אשכול חש והאמין כי ידידות אי־שית אמיצה נרקמה בינו לבין הנשיא ג'ונסון. ב־22 בספטמבר 1968, בעוד רבים מטילים ספק אם אמנם נקבל את ה„פאנטומים" שהובטחו, אמר לי לוי אשכול בחד־משמעיות בוטה: „אני מאמין כי בסופו של דבר יקיים הנשיא ג'ונסון את הבטח רצונו לספק לנו את ה„פאנטומים" — כפי שאמר בשיחה אתי. אם לא יעשה זאת לפני הבחירות לנשיאות ארה"ב — יעשה זאת אחרי הבחירות. הנשיא ג'ונסון הוא איש חזק, שאיננו נסוג אף פעם מהבטחותיו".

בסוגיית יחסי ישראל — בריה"מ היה אשכול אופטימיסט מושבע. נוהג היה לבלוש אחרי סדקים דקים שב־דקים בחומת העוינות הסובייטית. פעם התבטא בשמחה גלויה: „אתה יודע, יש איזו הרגשה של משב רוח־צפרי־רים קלה מכיוון ברית־המועצות!"

בשנתיים האחרונות, נעשתה פוליטי־„הירושה", לנושא יומיומי שהטל דיר בו. לוי אשכול לא אהב לנגוע בשאלה זו, בדרך כלל היה מתחמק מתשו־על קושיות בנושא עדין זה. היה מרמז בכתפיו ומסביר: „כאשר נגיע לגשר — נעבור אותו!"

בשלהי 1968 שאלתיו: „אילו הבי־נות אותי היית רוצה לראות באר־שיירש את תפקידך בראש הממשלה? ואז השיב אחרי היסוסים ל„בלבטים־קשה, באמת קשה לי להגיד. אשר אולי לעשות „תערובת" של שניים שלושה נפיכים, ונדמה לי כי אי־הייתי יכול לתת לך איזה רצפה. הי־וזה לא ניתן. אגיד שזה צריך לוי־אדם עם שורשים עמוקים בתו־ד־היהודית, ולא רק מעטים כמה מסוקי־מקריים בעל מה. אדם עד למצוקת יש־ראל, קרוב לערכי הנוער הצעיר־שליבו פתוח לקלוטה של האומה ו־יהודית בגולה.

(בחרירות) אני יודע שכאלה יש ר־מוסים לאדם שיסמוך, שיחליט, אבל איך כתוב? עת לכל חפץ. בסמכות־טורת שלנו, כאשר אנו מוקפים בב־שאנו מוקפים, גדרשות היכולת, ה־תכונה גם לא להמעיט יותר מדי ב־מדרגה. צריך אדם שיודע לחשב־פעמיים ושלוש. אדם שיחליט גם ב־קדבר אינו פופולארי בעיני הציבור־האם נתנה לוי אשכול מתעקיון ל־ראש ממשלה? פ״ז שאלתיו על־הוא השיב מסוגמגמות: „אתה מדבר־— כן!"

יום אחרון

— מאת צבי לביא —

ביומו לפני האחרון אמר לוי אשכול לאחד ממקורביו: „אם אמות — קברו אותי בדגניה". ואם גיבא לו לבו את אשר עתיד היה להתחולל למחרת בבוקר? אם כן, היה הוא האיש היחיד בסי־בו. היה אשר חש בפורענות המת־קרבת. בעיניהם של כל האחרים אשר סובבו אותו, נראה ראש ה־ממשלה רענן ובריא יותר מת־מיד. צוואה זו בדבר מקום קבו־רתו, לא היתה משאלה של הרגע האחרון, הוא חזר והשמיע אותה פעמים רבות בחייו. ביתו היה ב־ירושלים אך לבו על שפת הכנרת.

בשבועות האחרונים, כאשר נ־סל למשכב, היתה בריאותו ב־תנודות. פעמים הוטב מצבו ו־פעמים החמיר. הימים האחרונים היו בסימן של הטבה גוברת ו־הולכת. ביתו בשדרות בן־מימון שבשכונת רחביה, היה תחליף ו־מני לשכתו התוסכת. פקידים ו־ועצים בכירים יצאו ונכנסו. גל־תו. שרים נתכנסו להתייעצויות. בראשית השבוע נערכה באולם שבמטה הקרקע ישיבת הממש־לת השבועית. באווירה ביתית זו הוחלט על הפצצת בסיסי ה„פ־תח" בסוריה, וראש הממשלה היה ער כאד לקראת כל דווח שנת־קבל לאחר הפעולה.

הרושם שנתקבל בלב כולם ה־יה כי שובו אל לשכתו הקבועה שבבנין משרד ראש הממשלה, הוא שאלה של ימים ספורים בל־בד.

כך היו פני הדברים גם ביום שלפני מותו. בבוקר אכל את א־רוחתו, לבש את בגדיו והלך אל חדר עבודתו. סדר יומו היה גדוש והוא זרם בקצב.

ראשונים באו אליו מנכ"ל מש־רדו ויועצו המדיני ד"ר יעקב הר־צוג, ומזכירו הצבאי אל"מ ישר־אל ליאור. הם דיווחו לו על ה־זירה המדינית והבטחונית. נערך דיון קצר בין השלושה, סוכמו ק־וזי פעולה והשנים פנו לדרכם.

אחריהם הגיע אל ביתו שר הבטחון משה דיין. שר הבטחון השמיע באוזני את סיכומי התק־פת האויר על בסיסי ה„פתח". ראש הממשלה לא הסתפק בדב־רים ששמע, אלא חקר את משה דיין עוד ועוד, ביקש להרבות ב־פרטים, שאל לשלומם של הטיי־סים ולהרגשתם.

„הוא היה־מלא חיים" — גד־כרו מקורביו כעבור יממה — „שפע חיוכים, עליצות והרבה ל־התלוצץ כדרכו".

בואו של שר הבטחון היה הק־דמה לקראת דיון בפורום רחב יו־תר — של ועדת השרים לענייני ה־שטחים המוחזקים. נפלו בה חלק המסקדים האיזוריים של יהודה ושומרון, ושל רצועת עזה וצפון סיני תת־אלוף ורדי ותת־אלוף גור, סקרו את המתרחש בתחום שיפוטם, והתעכבו כמובן על ש־ביתות הלימודים, ההתפרעויות ו־התקריות שהסעירו בימים האחרו־נים את הערים השונות. המוש־לים הצבאיים של הערים הללו תעכבו על פרטים שונים הקרו־בים ללבם מתוך מגעם היומיומי עם האוכלוסיה, והשמיעו הערכות שונות.

לאחר הישיבה חזרו כמה מה־שרים למשרדיהם. אחדים נשארו להתיעצויות פרטיות עם ראש ה־ממשלה, איש איש בתחום עיסו־קיו. בשעה 2 אחה"צ נפרד ממנו מזכיר הממשלה. לוי אשכול סעד את ארוחתו, נח זמן מה, אך לא לזמן רב. לקראת הערב ציפתה לו ישיבה של ועדת השרים ל־ענייני בטחון. שוב שקע בבית אורחים.

„ניכרת בו התאוששות רבה" — נזכר ד"ר הרצוג — „הוא היה במלוא אונו, לעומת החולשה ש־פקדה אותו בשבועות האחרונים". „הוא ראה את עצמו כמי ש־הלים לחלוטין ממחלתו" — ה־ציד עוזר אחר שלו.

יום ד' בבוקר נועד גם הוא להיות יום כמו כל הימים. אולי אפילו טוב יותר. נקבע סדר יום. ראשונים, כמו ביום הקודם, הת־יצבו בשער הבית ד"ר הרצוג ו־אל"מ ליאור. לא רק הזקיף קידם שם את פניהם, אלא גם פרופ־רחמילביץ, רופאו של ראש ה־ממשלה. היה בפיו רק משפט א־חד: „לוי אשכול איננו".

מיועד לכך. זה לא ובתי כנסת. זה לא

(בזעף) „איש לא סתי".

ציר: „אוקיי, אוקיי, כמו שנאמר, ביי־ך, ובכלל, מי יכול מי שחושב כי שרוי המלה, לא. אני כן, (מניח ידו על לי ממה! מיי דיר געה: קחו הלוואה או שנים. מה יש ל־ה אין עוד קרדיט

ור פרחים

ומה נשלם את ה־

סות המגבית שלכן. אשכול מגיש באדי ושואל כל אחת חלב, בבקשה!".

תת שוב בהתקסה: כדי להוציא אתן, ז קאם סור מינאסס בוסנים) ז".

ז גושם קיין רושע ז ון! אני לא יכול מהכנסות הסדינה ירך אחת — למצוא חדשים, וזה פשוט דולרים".

ימות לפתרון המר יסת בצורה אשכר א מעלעל בניירות לפתע ואומר: „בב־פקחיות מאוד. אול הן אלי עם שלוש לא לכן אחת (כולם כן, גבירותי, בעניין ביר מוכן לשקול".

מתי אפשר להוציא

אפילו מתר. נדבר על כל מיני דברים

מיסטר אשכול. אתה נכוונת ל־.

קת כמה ימים".

קמות, אשכול מלווה ך מפוחחים על דא מו של מנהיג יהודי מרגן כי האיש אינגו מקה. אוכרת גברת

ג'יקובסון: „מה אתך, מיסטר אשכול, האיש הזה הוא ציוני מצויין!". ואז משיב אשכול באידיש הדשנה שלו: „כדי להיות ציוני, חייב אדם להיות משוגע. האיש שאנו מדברים עליו הוא גורמלי לגמרי!"

בעוד לוי אשכול מסדר את ניירותיו ניתנה לי הזדמנות להעיף מבט בתיק הפתקי התשובות למכתבי האזרחים שזרסו אליו.

לילדה טובת כרמלי מנחלת־יצחק כתב לוי אשכול: „תודתי על זר ה־פרחים הנאה שהגשת לי באסיפת מפ־א"י שהתקיימה בישובכם. הנני מקוה שתגדלי להיות אזרחית נאמנה למדי־נה, ומאושרת בחייך!"

אל יוסף וייץ היתה לו מענה: „ב־קטע הכביש בין רעלה לפל־שחר מת־בוללים נזעי עצים בערימות. עד מתי יתגוללו בחוצות? עד אשר ייעלמו אחד אחד ובאין רואה? נ.ב. מה השם העברי הנכון לנזעי עץ קטועים?". ואיגרת למערכת „דבר": „במסגרת דברי על „הסוציאליזם" של מפ"ם נש־תרבבה בטעות המלה „חרוצ'ביזם". נא לתקן".

אוניה ושמה נצרת

ומן העצים והעתונים, ל„צים". הציע אשכול: „ראיתי בתנאת את האוניות נושאות בגאוה שמות ישובים בישי־ראל, הרחרת. האם לא היה פן ה־ראוי שאוניה ישראלית תשא את השם „נצרת".

„ישרפתי עוד ומצאתי איגרת ה־לצה ל„קרן נורמן" להשגיח מיל ז ל„צייר צעיר, בעל כישרון יוצא מן הרגיל". ומכתב לסופר משה סתוי: „קראתי בספרך הספכתי בו מראשיתו עד סופו, ובאמת נהניתי".

ונכחתי, שהוא מסתדל להשיב לכל הפונים אליו באדיבות ובנועם. אינו אומר אף פעם „לא"! סתם אלא מפ־ביר ומנסק לסת ופרוש. ראיתי נכונות לעזור, לסייע, להגיש עזרה לנזקק, למר־יום, לנתן בצרה.

למשל, מכתב לקר ההתבורה לא־מור: „— — — פנה אלי אדם שנש־אר לפליטה מקבוצת בת שמרה הבריס שעלו יחד בשנת 1913 באותה אוני, מאז זומו הראשון הוא איש עמל ו־ש־דה מיסית. כיום, בגילו, אינו י־כל יותר לעמול במכונות משא, והוא נ־קש שיינתן לו רשיון לנהיגת מונ־ה. דומני כי האיש ראוי לעזרה מצידנו. אנא עשה כלי שביכולתך".

ונם טיר של אשכול נוליתי בתיק:

גם הבגדים ציונים

פלא נפלא תוצרת בלגיה הפותר מרבית מדאגות עקרת הבית לכבוד חג הפסח.

בא־לקס שואב אבק אוהב אבק BALEX

רק לאחר שתראו מכשיר משוכלל זה — המצטיין ביתרונות מיוחדים כמותם לא תמצא בשום שואב אחר. פרס ראשון בתערוכה בין לאומית בבריסל. משקלו פחות מ־2 ק"ג, נייד ונוח לשמוש כמו מטאטא. מייבש שיער עם כובע. אקדח צביעה בלחץ חזק. אחריות לשנתיים, תערוכה מתמדת!!

תל־אביב: רח' דיזנגוף 324 טל. 442855, פלון מרור בן יהודה 16 טל. 52304. רמת־גן: אמור רח' הרצל 86 טלפון: 738197

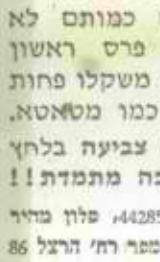

המכון להסדעה

פותח ביום ה־2 לטרי

קורס ערב להסרטה

בבית ציוני אמריקה בתל־אביב

הרשמה: בבית אל־יעל, חדר 522 טל. 54198; ברח' פינסקר 2, חדר 422 טל. 50012; ברח' דיזנגוף 177 טל. 234895

מרכז המצויתים

„דונסוף" ו„דופונט"

הורוביץ

א. רח' אלנבי 112

קונים לכל מיני מציתים

גז עם חלקים אוריגינליים

למסירה בדמי מפתח

מפעל תעשיתי

במרכז יפו

170 מ"ר, 30 מ"מ, מכונה מודרנית

טל. 58606 ביום; 224982 בערב.